

Psychologie výchovy a vzdělávání

Dialog ve výuce

Žákovské otázky

Zpětná vazba ve výuce, práce s chybou

Nelegální komunikace, podvádění

Dialog ve výuce

- V běžné výuce převažuje model „učitel se ptá a žáci odpovídají“ (*pseudodialog*)
- Mnoho učitelů tedy používá otázek nadbytečně. Funkční použití je (dle J.T.Dillona (1981):
  - Když je učitel zaskočen, vyveden z míry a **potřebuje informace**
  - Vymezuje a **zpřesňuje téma** pro diskusi, nebo **objasňuje problém**
  - Potřebuje se **ujistit**, zda **rozuměl**
  - Potřebuje **získat kontrolu** nad třídou, když se debata rozeběhne nežádoucím směrem

Navození a udržení dialogu (1)

volně podle J.T.Dillona (1981)

- Neptat se stále
  - *U – otázka, Ž – odpověď, U – otázka...*
  - Pro Ž je pak těžké také položit otázku
- Neptat se hned, když se žák odmlčí
  - Výsledek – viz předchozí bod; „výslech“
- Neptat se žáka, který nedává pozor
- Neptat se žáka před třídou na osobní záležitosti
- Neptat se proto, abych se „předvedl“
  - *„Kdo to ví? Zase nikdo, takže si zase odpovím...“*
- Neodpovídat na žákovskou otázku protiotázkou
- Neptat se ve snaze „vyrazit“ z žáka v dialogu vlastní aktuální myšlenku
  - *„To taky, ale já myslím ještě něco..., no?“*

Navození a udržení dialogu (2)

- Neptat se příliš často otázkou „Proč?“
  - „*Proč se Vám líbí Novák?*“
  - (pozor, nezaměňovat se situacemi, kdy je tato otázka žádoucí a vysvětluje žákův myšlenkový postup – gramatika, matematika, přírodní vědy)
- Neptat se hned, když je vymezeno téma pro diskusi
  - viz první bod; žáci zůstanou pasivní
- Nemyslet si, že jen otázky podněcují žákovo myšlení:
  - Oznamovací věta, rekapitulace, vyjádření rozpaků či překvapení, pobídka k rozvinutí myšlenky, žakovská otázka adresovaná všem...

Žákovské otázky

- V různých pedagogických situacích
  - Když žák zůstane s učením sám
    - Např. práce s učebnicí, samostudium
    - *Autoregulace – žák současně řešitel i pozorovatel*
  - Skupinové vyučování
    - Práce na projektu se spolužáky; kooperace
    - *Specifický jazyk, slang, zkratkovitost*
  - Běžné hromadné vyučování
    - Někdy učitelé vítány, jindy odmítány (*nelze dopředu odhadnout obsah – snaha se převést, zaskočit učitele, lenost, odvést pozornost, získat čas a oddálit zkoušení...*)
    - Problematické i pro žáky (*veřejné vystoupení, nutnost přesně formulovat, projevení neznalosti před učitelem, projevení zájmu před spolužáky...*)
- Specifická dovednost, utváří se už v MŠ
  - (*je škola místo, kde se má sedět, poslouchat, na položené otázky odpovídat stručně a výstižně ale **hlavně se sám na nic neptat?***)

Zpětná vazba v ped. komunikaci

- **Korekční informace** určená někomu, kdo se zajímá o vlastní proces učení; **složky**:
  - **Regulativní** (*řízení činnosti*)
  - **Sociální** (*vztahy, postoje, očekávání*)
  - **Poznávací** (*učiva, sebe, učitele...*)
  - **Rozvojovou** (*učí se ZV využívat, autoregulace*)

Zpětná vazba v ped. komunikaci

■ Přímá:

- Souhlas, pochvala
- Nesouhlas, výtky
- Částečný souhlas, částečný nesouhlas
- Jednoduchá pozitivní odpověď (často „učitelské echo“)
- Jednoduchá negativní odpověď (často *opakování chyby, nebo správné varianty*)
- Částečně pozitivní, částečně negativní
- Pozitivní ZV s vysvětlením
- Negativní ZV s vysvětlením

■ Nepřímá:

- Doplnění původní odpovědi rozvedením
- Doplnění původní odpovědi zúžením
- Vyžádání dalších odpovědí, dalších alternativ
- Vyžádání jediné odpovědi, jediné varianty
- Přejít k jinému tématu

Zpětná vazba v ped. komunikaci

- Smíšená zpětná vazba
  - Verbální **ZV nemusí nutně následovat** po každé žákovské odpovědi, časté užití neverbální ZV
  - Jednotlivé **typy se nevyskytují samostatně**, nejčastěji: jednoduchá pozitivní odpověď a přechod k dalšímu tématu
  - **Škála zpětnovazebních postupů** bývá u učitelů specifická a úzká (*výrazná součást vyučovacího stylu*)
  - Je třeba vzít do úvahy i to, zda konkrétní žák ZV skutečně **dokáže využít**
  - Existuje i tzv. **vnitřní ZV** (subjektivní jistota a nejistota, pocit správného či nepstávného)

Chyba v ped. komunikaci

- **Běžná součást** lidské činnosti, ve které se zkouší něco nového
- **Neohrožuje vlastní proces učení když:**
  - (a) je odhalena (b) je určeno místo výskytu
  - (c) je vysvětlena a (d) opravena (*Kulič, 1971*)
- Zpětná vazba a chyba:
  - Detekce chyby (*špatně,...*)
  - Identifikace chyby (*co je špatně*)
  - Interpretace chyby (*vysvětlit, najít zdroje, použít pro zlepšení další práce*)
  - Korekce chyby

Korekční postupy (Kulič, 1971)

- Výzva k opakovanému řešení
- Hledej dál, dokud nenajdeš správnou odpověď
- Přeformulování zadání
- Rozložení úlohy na menší, dílčí celky
- Poskytnutí dílčí pomocné informace (poznatek, pravidlo) nebo orientační body pro další postup
- Poskytnutí návodu, jak získat správnou odpověď
- Postupně dávat pomocné informace vedoucí k řešení (odstupňovaná vnější pomoc)
- Vysvětlení principu chyby a proč se jí žák dopustil (pomoc při identifikaci chyby, vlastní řešení zůstává na žákovi)
- Nabídnout výčet možných příčin chyby (identifikace a náprava zůstává na žákovi)
- Méně obecná pomocná úloha, jejíž řešení pro žáka „objeví“ řešení hlavní úlohy
- Diskuse o chybě se třídou, probrat typickou chybu, její příčiny a způsob nápravy.
- Předložení jiné, v principu analogické úlohy
- Sdělit jednoduše správné řešení
- Vyzvat žáka ke zopakování učiva a doplnění poznatků
- Odkázat žáka na prameny a vyzvat ho k řešení s oporou o informační zdroje
- Neopravovat okamžitě, ale s odstupem. Po probrání celku provést souhrnou korekci s důkladným vysvětlením
- Odložit korekci na konec činnosti a poskytnou žákovi předem připravený vzor, nvod, pokyny pro vyhledání a korekci chyb

Korekční postupy - problémy

- Věnuje se jim **málo času** (průměrně 10-15 s.)
- Konstatuje se **jen výskyt chyby**, nehledá se příčina
- **Zpětnou vazbu provádí učitel**, ale necvičí v ní žáky
- **Otázka** přebírání **zodpovědnosti** za žákovský výkon (*kdo za to může? ;)*
- **Definování chyby**
  - Normativní vs. kreativní chyby

Nelegální komunikace ve výuce

- Nelegální komunikace, ilegální komunikace či aktivity (Mareš, Stránská)
  - Pokleslá forma sociální aktivity (Helus)
    - *Místo opravdové pomoci obcházení hodnocení*
  - Podvádění
    - *Cheating, cyber-cheating*
- **Vázány zejména na situace hodnocení** (formativní, sumativní hodnocení)
- Spousta příkladů v literatuře, filmu...

Souvislosti nelegální komunikace

- Rozvíjí se hlavně v podmínkách (tradiční) hromadné výuky
  - Žákovská komunikace a kooperace v ní není žádoucí (*proto nelegální k.*)
- Snižuje objektivitu hodnocení a nivelizuje žákovské výkony
- Nežádoucí součást skrytého kurikula
  - *„Dobrý výsledek je možný jen podfukem“*
  - *Nepřevzetí povinnosti nad svým výkonem*
  - *Řešení složitějších situací s ohledem na okamžitý zisk*

Nelegální komunikace ve výuce

- **Aktivity narušující výuku**
  - (vykřikování, komentáře, psaníčka, oběžníky, piškvorcky, četba...)
- **Podvádění ve zkouškové situaci**
  - Napovídání
  - Taháky
  - Zjišťování obsahu testů
  - Podvádění při písemných pracích
  - (...viz dále)
- *Žáci kreativně využívají všech dostupných komunikačních kanálů, sociálně-psychologických poznatků i dostupných technologií.*

Motivy nelegální komunikace

■ Individuální

- Dodržení svébytné sociální normy (*expertní role ve skupině*)
- Snaha zajistit si protislužbu (*např. v předmětu, který mi nejde*)
- Touha se předvést
- Sport ;) (*adrenalin ;*)

■ Skupinové

- „...jistá forma prosociální aktivity, závisující na vztazích mezi žáky a na celkovém klimatu třídy“ (Stránská)
  - *V rámci sociální podskupiny (kamarádi) napovídání častější*
- Může se jednat i o svérázný druh obrany před nevhodným ped. působením učitele (hypertrofovaný důraz na faktografii, zbytečné detaily, neobjektivní hodnocení, nesrozumitelný výklad apod.)

■ U učitelů

- Snaha vyhnout se nepříznivému hodnocení vlastní práce (*inspekce, srovnávací testy, maturity... ;*)

Typy podvádění ve výuce (*cheating*)

- **Získávání nebo požadování informací**
  - Opisování, posílání SMS s řešením, vysílačky, hands-free, kopírování obsahu testu (otázky, řešení, foto v mobilu...)
- **Práce s nepovolenými materiály nebo s materiály nepovoleným způsobem**
  - Taháky, vzorce v kalkulačce, na flashdisku, audio v mp3 přehrávači, vydávání cizí práce za vlastní (paper-mill), kopírování necitovaných zdrojů, překlad vydávat za vlastní dílo...
- **Ovlivňující průběh zkoušení a hodnocení**
  - Vydávání se za jinou osobu ve zkouškové situaci, u distančních forem – přítomnost „poradce“, výsledky internetové debaty upravit a vydávat za vlastní dílo, získat učitelské heslo (cracking, spyware) a upravit svůj záznam nebo získat zadání, dávat k dispozici své výsledky ostatním studentům...

Podvádění a souvislosti

(Cizek, 2003)

■ Podvádění podporují:

- Odpor ke škole, snaha připoutat pozornost, dobrá zkušenost s výsledky, orientace na známky, strach ze špatných známek, motivace vyhnout se neúspěchu, strach ze školy, zájmy ležící převážně mimo školu
- Velký počet žáků ve třídě, orientace školy na výkon, výuka preferující nátlak, příležitost ;)

■ Bez vlivu

- Absence, motivace k výkonu, mimoškolní aktivity, příslušnost k minoritě či majoritě, sebedůvěra, osobnostní typ A
- Typ školy (veřejná / soukromá)

■ Podvádění inhibuje

- Školní sebepojetí, očekávání školního úspěchu, vyšší intelektové schopnosti, introverze, vnější situování kontroly, vnitřní motivace, orientace na učení, odpovědnost za výsledky učení, vyšší úroveň morálního usuzování
- Kvalitní výuka, zajímavé a z pohledu žáka užitečné učivo

Prevence podvádění - edukace studentů (Cizek, 1999)

■ **Běžná výuka**

- Vysvětlení pravidel, příklady zjištěných podvodů a jejich řešení, diskuse na dané téma
- Vysvětlení pojmů hledání pomoci, poskytování pomoci, jednostranná a vzájemná spolupráce. Diskuse a úkoly procvičující korektní formy spolupráce

■ **Seminární a písemné práce**

- Vysvětlení pojmů autorství, duševní vlastnictví, copyright atp
- Vysvětlení způsobů citace, parafrázování, nevědomého plagiátorství, ukázky nekorektní práce s prameny. Návěst práce s různými typy pramenů

Prevence při přípravě

- Volba úloh znesnadňující podvádění (*banky testových úloh, individualizace zadání atd.*)
- Zabezpečení dokumentace, evidence atd.
- V případě elektronického zkoušení zajistit zabezpečení PC (*přístup k jen povoleným datům atd.*)

Preventivní opatření v průběhu a po skončení

- Věnovat **pozornost a průběžně kontrolovat** ;)
- V případě podvodu použít **adekvátní řešení** a neignorovat podvádění jako „součást folkloru“
- Zabezpečit získané výsledky
- Porovnat aktuální a běžný výkon studenta a hledat příčiny rozdílů
- Evidovat případné důkazy o podvodu a řešit jej na škole obvyklým způsobem

Literatura k dalšímu studiu

- MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: MU 1995. ISBN 80-210-1070-3. s. 159-177
- MAREŠ, J. Tradiční a netradiční podvádění ve škole. *Pedagogika*, 2005, vol. 55, no. 4, p. 310-335. ISSN 0031-3815